

Fra det kirkelige Vennemøde i København 1866.

Ved Gudrun Dahlerup-Petersen.

Det Brev, der skal meddeles nedenfor, er skrevet af *Peter Nielsen Petersen*, der 1916 døde som Sognepræst ved Trinitatis Kirke i København. Han var født 1846 i Jejsing ved Tønder som den næst yngste i en Søkendeflok paa ni. Baade paa fædrene og mødrene Side nedstammede han fra gamle sønderjyske og vestjyske Bondeslægter. Det var Familiens Stolthed og dens Styrke. I 1854 flyttede hans Far til Haved, en Landsby i Rejsby Sogn. Hjemmet var gammeldags, alvorligt, kristent. I Konfirmationsalderen var P. N. Petersen en Søndag i Kirke i Rejsby, hvor Pastor N. Vilh. Th. Hansen prædikede. Paa Vejen hjem stod det ham med eet ganske klart, hvor hans Kald her i Livet laa. »Nu ved jeg, hvad jeg vil være«, sagde han roligt til sine Forældre, da han kom hjem, »jeg vil være Præst«. De troede, det var en Flyvegrille, og lo ad ham. Men da han blev ved med sit, troede de en Overgang, at hans Forstand havde taget Skade: at forlade den Vej, hans Slægt i Aarhundreder havde fulgt! Han maatte gennem en haard Kamp, inden Forældrene forstod, at det var Alvor, og de forstod det først og gav efter, da hans tre Søstre, Ellen, Ingeborg og Nicoline, tilbød at give Afkald paa en Del af deres Fædrearv, hvis Broderen maatte komme til at læse. Efter lidt Undervisning hos Pastor Hansen kom P. N. Petersen saa til Latinskolen i Ribe. Hans Bysbarn, Pastor Kruse Winding (Haarslev) skriver:¹ »Jeg husker ham som Klassekammerat i Skolen, hvor han — trods sin mangelfulde Fordømmelse — snart blev Nr. 1, hans Jernflid, hans ypperlige Hukommelse, hans klare, sikre Tanker. Langt ud paa Natten sad han og læste, ikke blot Skolens Pensum, men i flere Fag langt ud derover. Saa kom den Tid, hvor Skolens Lærere mente, han skulde tage Skolens to sidste Klasser paa ét Aar (noget som

¹) Til Minde om Sognepræst P. N. Petersen, 1917, S. 8.

aldrig før var hændet), og han gjorde det med **det Resultat**, at han blev Student med Udmærkelse. Man maa imidlertid ikke tænke sig ham fra den Tid som en Læsehest, der sad indemuret i sit Kammer. Nej, han delte sine Kammeraters Interesser, havde et opladt Sind ogsaa for de smaa Ting, hans Sind var friskt, men samtidig præget af mere Alvor end hans jævnaldrendes. Han fik Tid til at læse vore Digterværker ... Og han var stærkt optaget af det, der folkeligt og kirke-
ligt rørte sig.«

Allerede i Ribe var P. N. Petersen personlig klar over sin Stilling til den kristne Tro. Søndag efter Søndag kunde man finde ham under Stiftsprovst Carl Chr. Boisens Prædikestol i Ribe Domkirke. I Fasten 1862, han var da femten Aar, læste han to Artikler i »Budstikken«. Den ene — af Pastor Christiani — gav en Fremstilling af Grundtvigianismen, den anden — af Boisen — havde til Overskrift: »Tugtemesteren«.¹ Han blev gennem dem draget ind i den grundtvigske Kreds, hvor han følte sig hjemme. Livet igennem forblev han Grundtvigs tro, men selvstændige Discipel.

I September 1866 tog P. N. Petersen til København for at begynde det theologiske Studium. Det efterfølgende Brev er det første, han sendte hjem til »sin anden Moder«, som han altid kaldte sin tolv Aar ældre Søster Ellen. Hun var gift med Klaus Moltesen Smidt, Ejer af Østergaard, den største af de tre Gaarde, der udgjorde Landsbyen Lundsmark, der ligger Syd for Ribe omgivet af Heden og de store Engdrag. Hjemmet dør var stærkt paavirket af, hvad der rørte sig i Rødding, senere i Askov, og P. N. Petersen fik i sin Studietid stor — baade materiel og aandelig — Støtte af Søsteren og Svogeren. Hvad han skylder dem, læser man ud af de unge, begejstrede Breve, den senere saa støttemand har sendt hjem til Lundsmark, og som den Dag i Dag gemmes af Familien i Moderens Chatolskuffe. — Brevet er delt i tre Afsnit; det første er stilet til Svogeren Klaus, det næste til Jens Knudsen, Ejer af Midtgaard, og sidste Afsnit til Ejeren af Vestergaard, Jens Warming, der var gift med Søsteren Nicoline.

Naar jeg har ment, det kunde have Interesse at lade dette gamle Brev trykke, er det først, fordi det giver en Del nyt Stof om det tredie grundtvigske Vennemøde 1866. Pastor Kr. Køster har i sin Bog: »Det kirkelige Vennemøde i Kjøbenhavn, den 10de og 11te September 1866« meddelt et steno-

¹) Liselundbogen, 1916, S. 58—59.

grafisk Referat af Formiddagsmødet paa St. Ravnsborg den 10. September og af Tirsdagsmødet smst. d. 11. September. »Dansk Kirketidende«, 1866, Nr. 39, Sp. 609—624 refererer de to samme Møder »kortelig . . ., da der vil udkomme en stenografisk Beretning om Mødet«. Som det vil ses, har P. N. Petersen — vel vidende, at der var Stenografer til Stede — ikke refereret disse to Møder, men kun givet sit eget personlige Indtryk af de enkelte Talere. Langt den største Del af hans Brev er fyldt af Beretningen om Søndagsaftenen i Grundtvigs Have — der kun i Forbigaaende er nævnt i Kirketidende —, Mødet i Vingaardsstræde Mandag Aften og Festmaaltidet paa St. Ravnsborg den følgende Aften. De to sidste Sammenkomster er ligeledes nævnt i Kirketidende i en Efterskrift (Sp. 624), men kun Hovedtalerne og Emnet for deres Foredrag er opnoteret.

Da Niels Dael i 1931 — femten Aar efter P. N. Petersens Død — rejste en Mindesten for ham i Liselunds Have, viste den store Skare af læge Tilhørere og af Præster, der var mødt fra alle Egne af Landet, at hans Navn og Gerning endnu levede. Jeg har ment, at ogsaa for dem, der blot har kendt ham som den ældre, sindige Lærer paa Liselund eller som den lærde Trinitatispræst, der gennemgik det nye Testamente med Universitetets theologiske Studenter, kunde det have Interesse at faa et Billede af den unge P. N. Petersens første begejstrede Møde med Grundtvig selv og hans store Disciple.

Kjøbenhavn d. 12/9 66.

Kjære Lundsmark!

Nu har jeg — kan du tro — hørt og seet Meget, ja, saare Meget. Jeg har ikke blot seet Kjøbenhavn i dens ydre Omrids (det har jeg forøvrigt ikke, undskyld den Bommert; jeg tog Munden for fuld!), men en stor Mærkværdighed — idetmindste i mine Øjen — nemlig Grundtvig. Jeg har seet ham to Gange paa Prædikestolen i Vartov, to Gange hørt hans smaa (o: korte, iøvrigt meget større baade end Hansens¹ og jer Præster), men dejlige

¹) Rimeligvis Niels Vilhelm Theodor Hansen (1810—1883), fra 1857 Sognepræst i Rejsby, afsat af den preussiske Regering paa Grund af Edsnægtelse 1867.

og yndige Prædikener; to Gange er jeg bleven løftet højt, langt opover Stjernerne paa den mægtige Sangs Vinger og bleven rigtig gennemtonet. Sidste Gang traf jeg Appel¹ og Skrøder. De vare komne til Vennemødet; der var jeg ogsaa med, og saa og hørte Meget, ja, saare Meget. Jeg saa Grundtvigs Bolig, ham selv, hans Kone,² hans Børn, hans Venner; jeg udhæver:³ *Birkedal, L. og F. Boisen, L. og F. Helveg, F. Hammerich, Kold, Melby, Christiani, Carlsen, C. Hostrup, F. Barfod, P. Rørdam, Busk, C. Brandt,*

¹) Cornelius Appel (1821—1901), fra 1865 Forstander for Rødding Højskole. Ludvig Peter Schrøder (1836—1908), fra 1865 Højskoleforstander i Askov.

²) N. F. S. Grundtvig blev 1858 tredie Gang gift med Asta Tugendreich Adelheid Reedtz, f. Komtesse Krag-Juel-Vind-Frijs, d. 1890.

³) Schøller Parelus Vilhelm Birkedal (1809—1892), afskediget 1865 som Sognepræst i Ryslinge, fra 1868 Valgmenighedspræst smst. Lars Nannestad Boisen (1803—1875), fra 1831 Sognepræst i Vesterborg-Birket. Frederik (Frits) Engelhart Boisen (1808—1882), fra 1859 Sognepræst i Stege. Ludvig Nicolaus Helveg (1818—1883), Dr. phil., fra 1857 residerende Kapellan ved St. Knuds Kirke i Odense samt Præst ved Hospitalet. Hans Friedrich Helweg (1816—1901), indtil 1864 Førstepræst ved Vor Frue Kirke i Haderslev, fra 1867 Sognepræst i Købelev. Peter Frederik Adolph Hammerich (1809—1877), fra 1859 Professor i Kirkehistorie ved Københavns Universitet. Christen Mikkelsen Kold (1816—1870), fra 1862 Højskoleforstander i Dalum ved Odense. Mads Melbye (1817—1879), fra 1845 Sognepræst i Asperup og Rorslev. Anton Carl Emil Christiani (1817—1901), fra 1846 Sognepræst i Bjerregrav, Aalum og Taanum. Hans Rasmussen Carlsen (1810—1887), Stamhusbesidder, Politiker, Grundtvigs Svoger (ved dennes andet Ægteskab med Ane Marie Elisa Toft, f. Carlsen, d. 1854). Jens Christian Hostrup (1818—1892), fra 1862 Slotspræst ved Frederiksborg og Sognepræst i Hillerød. Povl Frederik Barfod (1811—1896), historisk Forfatter, Politiker, gift 1841 med Emilie Birkedal, d. 1897. Peter Rørdam (1806—1883), fra 1856 Sognepræst i Kongens Lyngby. Gunni Busck (1798—1869), fra 1844 Sognepræst i Brøndbyøster og -vester. Carl Joachim Brandt (1817—1889), fra 1860 Sognepræst i Rønnebæk-Olstrup. Sofus Magdalu Høgsbro (1822—1902), Politiker. Peter Andreas Fenger (1799—1878), fra 1855 Præst ved Frelsers Kirke paa Christianshavn. Ludvig Carl Moritz Wagner (1838—1919), fra 1866 pers. Kapellan i Holstebro-Maabjerg.

Høgsbro, P. A. Fenger, Vagener, o. s. v. Det saa jeg og meget Andet, meget Andet, og saa hørte jeg 48 Taler, og sang og hørte synge skjønt og mægtigt brusende og yndigt tonende mange, mange Salmer og Sange.

Søndagaften samledes vi i Grundtvigs Have. Jeg kom temmelig tidlig derud. Der var en Del af hans ældre Venner samlet ved Bordet, hvor jeg udenfra hørte Sang og en Tale af gamle Fenger (det var den 49de). Fenger [er] en rigtig, gammel kjøn Mand; han taler langsomt, men sikkert og har en stærk Stemme; er dog egentlig ikke vel-talende. Her saa jeg gennem Vinduet Busk. Det er Laust Varming¹ op ad Dage, baade hvad de hvide Lokker, Ansigtet med den skaldede Isse og Maven angaaer. Efterhaanden samledes Folkene. Køster² talte om den Tak-sigelse, vi skyldte Vorherre for Grundtvig, om det Haab, vi maatte sætte til ham: endnu længe at beholde ham; saa han maatte komme dertil, at han opnaaede fuldstændig Ligevægt i Aanden mellem Barndommens og Ungdommens Fantasi, Manddommens Følelse og Oldings-tidens Forstand. Grundtvig leve! Mægtigt, mange Gange trefoldigt Hurra paafulgte. Grundtvig: Mange Tak, Mange Tak! Gamle Danmark leve! Stærke Hurraraab fulgte. P. Rørdam: De har jo nok hørt, at Hestgarden er bleven afskaffet; det var ellers nogle kjønne Folk, men det var vel godt nok til dem. Derimod er der en Garde, som vi vil ønske maa leve længe, det er Grundtvigs vel lille, men trofaste, aarvaagne Livvagt. Fru Grundtvig leve! Hurra o. s. v. o. s. v. — — —! Denne Mand taler med et mage-løst Lune, er saadan en ægte Spasmager, har et udmærket Foredrag. Melby talte om Ordet: »Jeg for Alvor troer«, om

¹) Laust (Laurids) Varming (1799—1863), tidligere Ejer af Vester-gaard i Lundsmark. Da hans eneste Datter døde, testamenterede han sin Ejendom til sin Tvillingbroders Søn, Jens Varming, der i 1864 blev en Svoger til P. N. Petersen.

²) Hans Kristian Ørsted Køster (1836—1871), fra 1862 Hjelpepræst hos N. F. S. Grundtvig.

Sønderjyderne i Middelfart!¹ Sønderjyderne leve. Hurra o. s. v.! En lille hjertelig, men ikke veltalende Mand er Melby. »Fædreland o. s. v.« blev afsungen. Busk: Saa kunde vi synge, men det kunde Preusserne ikke; thi Retten sad for dem i Spydstagen, og Tro paa den Gamle af Dage havde de ikke, men den Tro skulde vi holde fast ved, saa saa Gud nok ned til os. Han er veltalende, har en stærk Røst, men noget utydelig. Vagener: Jeg talte under Krigen med en tysk Mand om Grundtvig. Denne havde læst hans berømte Tale paa Skamlingsbakken² og fortrød, han ikke havde oversat den, dels forat Gr. kunde rigtig seet, hvor ilde det klædte ham, dels forat Tydskerne itide kunde øjnet Faren, afværget den og sparet Blodsudgydelsen. Den Tydsker, sagde han, anede ikke, at ogsaa L. Skau³ havde blæst dengang i Skovhornet og vakt Sønderjyden. Gid da Hornet maa klinge for alle Danskes Øren. Sønderjyderne leve nok engang. Vagener taler smukt og flydende. Barfod: Jeg troer for Alvor, at Sønderjylland kommer tilbage, fordi jeg ved og troer og seer i Aanden, at uden Sønderjylland kan Danmark ikke bestaa. Men det gjælder om for Alvor at ville Danmarks Frelse. Der blev sagt, at Fjenden troede ikke paa den »Gamle af Dage«. Han vilde spørge: troede de, som rømmede Dannevirke, forlode Frederits, lode Als i Stikken, troede de — raabte den gamle Graaskjæg — paa Danmarks Frelse, troede de paa den Gamle af Dage. *Nej!* det var sjældnen, man sporede til Troen paa ham i sidste Krig. Han billigede, hvad de to Andre (Melby og Busk) havde talt, men — han manglede Noget. Thi det gjaldt om at *ville*. Den, der betænkte sig

¹) Mads Melbye var født i Middelfart, hvor Faderen, Thor Melbye (1744—1829), var Sognepræst fra 1795.

²) Skov-Hornets Klang mellem Skamlings-Bankerne betegnet af Nik. Fred. Sev. Grundtvig, Kbh. 1844, (jf. H. F. Rørdams Erindringer om Talerne paa Skamlingsbanken 4. Juli 1844, se H. F. Rørdam, Peter Rørdam, II, 1892, S. 14, Note 1).

³) Laurids Pedersen Skau (1817—1864), Politiker.

paa at give Alt: Penge, Mand, Børn, Brudgom for Danmark: de *vilde* ikke *for Alvor* Danmarks Frelse. Man maatte bruge alle Vaaben, baade Aandens og Haandens, baade det levende Ord og det blanke Glavind. Jeg skal love for den Gamle var veltalende og varm. Og hvilket rart Ansigt, den Mand har. Han er saa elskelig og elskværdig, som jeg har seet faa. Appel fremdrog en Fortælling fra Profeten Elisas Tid om Enken, som kom og klagede til Profeten, fordi hendes Oljekrukke næsten var tom. Ligesom ved Profetens Velsignelse Krukken blev fyldt, saa kunde ogsaa Sønderjydernes Danskheds og Troeskrukke ved Guds Velsignelse fyldes; thi ogsaa den var tidt nærved at være tom. Saaledes vilde han helst vende Barfods Tale. Christiani tyngede B.s Tale; den var for haard, mente han, for det bløde danske Hjerte. Appels Ord vilde han helst gjøre til sine og deres Anvendelse se anvendelig paa alle Danske. Han er veltalende fra Formens Side, skjøn Stemme, men det forekom mig, hvad han sagde, som vammelsøde og følsomme Udenomsbemærkninger; thi Barfods Ord var sande Alvorsord. Barfod sagde, hvad vi skulde være, Ch., hvad vi var; B. hævdede Banneret, Ch. stod og stampede i det. Ch. oversaa »for Alvor«. Rørdam: Sikken et dejligt Lys (ligeudfor den Veranda, hvorfra der blev talt, var der i et Træ ophængt en Masse Lamper, hvide og røde, ligesom rundt omkring denne, ovenfor omtalte Forhøjning, paa Stænger og Tværstænger); det er skjønt nu, det er let at se. Men jeg lagde Mærke til, hvordan det kom istand. Ja, jeg sad saamænd her i Vinduet og saa paa det. Først løb de smaa Drenge med Lamper, men de bleve trætte, og saa, ja gjæt engang, ja saa løb de smaa Piger til og fløj med den ene Lampe afsted efter den anden, og de bleve ikke trætte. Anvendelsen maa de selv gjøre. De smaa Piger leve! Brandt talte om de ældre Piger, om de overalt oprettede Pigeskoler; mente det var glædeligt, at Hjerttet, den danske Kvinde, søgte Oplysning om Fædrenes Idrætter; thi da først kunde Manden,

den danske Mand, stemples til Stordaad. De ældre Piger leve! Skrøder talte paa Pigeskolernes Vegne; det var nok Humlen den Aften. Men jeg vil nu for dennesinde sætte Punktum.

Kjøbenhavn d. 14/9, 1866.

Skrøder: Han var bleven halvt tvungen til at tale. Holger Danske, Danaaanden, kunde ogsaa kaldes Nornegjæsten. Der var en islandsk Fortælling, der handlede om, at Nornerne besøgte et Barns Vugge og sagde til Moderen, at Barnet skulde leve, til Lysene vare opbrændte. Dette Barn var Danaaanden, Nornegjæsten. Denne besøgte Oluf Trygvesen, fortælles der, og det var let at forstaa, thi hos den Mand luede Nordens gamle Aand med stor Styrke. Men da Kristendommens Lys blev tændt, svandt Nornegjæsten. Et kort Besøg aflagde den hos Knud den Hellige. Han vilde erindre om Planen med Englandstoget, men hvorledes [saa], da Bønderne droge hjem, han rent opgav Toget, Nornegjæstens Indskydelse, og ivrede for Fredens Indførelse, Christendommens Medfør. Nornegjæsten maatte vige for Christendommen, det vil, *vel at mærke*, sige: den middelalderlige, romerske, Danaaanden unaturlige Christendom. Han vilde henvise til en Sang af vor gamle Skjald om den Sag, hvori han siger, at Lysene, der bestemte Barnets Levetid, er Stjernernes tindrende Lys.¹ Derfor: Nornegjæsten levede endnu, og det var Opgaven, at Danaaanden blev christnet, at Ch. Aand forenede sig med og søgte sit Udtryk gennem Danaaanden, og at Dan...s Bærer, Manden, søgte Støtte hos det danske Hjerte, Kvinden, ligesom hun nu gennem Pigeskolerne søgte at faa sin Del af Danaaanden; thi Manden formaaede dog i Grunden Ingenting uden Frejas Fjeerham. (Det er godt, det er skjönt! — (P. Rørdam)). Barfod mindede om, at vi maatte bryde op, da den Gamle havde haft en streng

¹) Digtet »Nornegjæst«, trykt foran i Grundtvigs »Nordens historiske Minder. Tale ved Den Nordiske Højtid«, 1847.

Dag og kunde trænge til Hvile. Han opfordrede de Forsamlede til at raabe et Leve for den hæderkronede Gubbe og hans Livsværk. Grundtvig: lader os hellere raabe Leve for det, hvorfra alt Godt og Ædelt udstrømmer i yndigt Kildespring. Det danske Hjerte leve! Saa skiltes vi ad. Næste Dags Formiddag gik vi til St. Ravnsborg, hvor Salen allerede næsten var fuld, da jeg kom. Der var Stenografer tilstede, som optegnede hvert Ord, saa Alt kan læses i »Dansk Kirketidende«, antager jeg¹. Jeg vil derfor opfordre Eder til at læse dette; thi der faldt mange Guld-korn.

Jeg vil nu blot paaapege Et og Andet. Læg vel Mærke til det Første, Grundtvig talte. Brandt talte meget godt om Fuglen og Æget; han er meget veltalende. L. Fredriksen² talte vistnok rart, men hakkede lidt i det. Birkedal talte skjønt og varmt og inderligt, og en dyb Bevægelse gik strax gennem Salen. Birkedal har Ordet i sin Magt, og hans Ord virker som Mosestave paa Hjerteklipperne. Busk talte inderligt. Birkedal skal dog kunne tale endnu varmere, sagde Mange, og noget egenligt Foredrag var det jo heller ikke, han vilde holde. L. Helwegs var udmærket; lægger vel Mærke til det. Det fremkaldte en meget munter Stemning; Gr. var rigtig oprømt og gjorde af og til Smaa-bemærkninger. H. er meget veltalende, men har en mærkelig og grov Stemme. Hans Maade at tale paa er ejendommelig. En halv Time var der Ophold. Da spadserede vi omkring i Haven og indtog Forfriskninger. Æbler og Pærer kunne man spise gratis. Dem havde Busks taget med. Kl. henimod 4 skiltes vi ad. Kl. 7 samledes vi i Vingaardsstræde. Høgsbro blev Dirigent; Brandt var det ellers de andre Steder. Pastor Køster talte om Præstefriheden, om, hvorledes han mente, at Præstefriheden godt kunde exi-

¹) Det stenografiske Referat er optaget i Kristian Køsters Bog: Det kirkelige Vennemøde i Kjøbenhavn, 1866.

²) Lars Frederiksen (1835—1893), Friskolelærer, fra 1861 Gaardmand i Ryslinge, Medlem af Frimenigheden smst.

stere indenfor Folkekirken. At gaa nærmere herindpaa vil blive for vidtløftigt. Jeg vil da blot sige, at [han] til Slut opfordre[de] Andre til at udtale sig om det Samme. Da Ingen meldte sig, foreslog Christiani, at der skulde samtales i mindre Kredse; herpaa vilde Høgsbro ikke gaa ind, og navnlig modsatte Indbyderne sig det som ikke værende Meningen med denne Samling. En Sang blev afsungen. Derpaa talte F. Helveg om Christendom, Frihed og Folkelighed og viste, hvorledes de hørte sammen. Han talte varmt, efter min Mening meget godt, men temmelig længe. P. Nielsen¹ fra Fyen og P. Olsen toge det mere praktisk. Den første sagde, man skulde bestandig kile paa. Han mente saaledes, at det vilde være muligt at faa sat igjen en særskilt Lov, hvad Birkedals Frimenighed angaaer, og saa kunde vi senere gaa videre. P. Olsen pegede paa næste Rigsdagsvalg; thi der var det »Folket skulde dømme«². Dermed endte Forhandlingerne, som ikke havde svaret til mine Forventninger, men Sangen var her, som altid, dejlig og mægtig.

Næste Dag samledes vi paa Ravnsborg. Se »Dansk Kirketidende«. Grundtvig var særdeles oprømt, navnlig under Kolds Foredrag, der imidlertid satte hele Forsamlingen i det lattermilde Hjørne. Naar Kold vilde springe en eller anden lille Historie over, mindede Gr. ham om den. Gr. smaalo og raabte stadig Hør. Efter den sædvanlige Pavse og Æblespisning, kom Gr. lige forbi mig, saa jeg rigtig saa ham. Plads blev gjort for ham; skjøndt det kneb, og Fru Grundtvig ynkede os. Under Melbys skønne Tale, forlod Gr. med Frue Forsamlingen; det blev vistnok for varmt for ham. Appel talte godt; det kjender Du imidlertid. Men saa kom lille Hostrup og talte saa yndigt og henrivende om Blomsten og Fuglen paa en saa ejendomme-

¹) Peter Nielsen (1804—1884), Ejer af Lykkesborg, Haarslev Sogn, Rigsraadsmedlem, siden Købmand i Kerteminde. Peter Engelbrecht Olsen (1818—1876), Malermester, Folketingsmand.

²) Jf. Vilh. Birkedal, Kongen har dømt — Folket skal dømme, 1866.

lig jævn og mild Maade. Det var — Grundtvig som en storslaaet Ejendommelighed Dommen unddragen — det Bedste af Alt. Læs det endelig. P. Rørdam talte godt og rart og varmt. F. Boisen talte meget humoristisk og morsomt og satte Forsamlingen i en munter og lattermild Stemning. Det er en dejlig Mand; han taler saa let, som han stod og legede. Fenger holdt paa en hjertelig Maade Slutningstalen, og Brandt sluttede Mødet. Jeg sad og stod lang Tid den Dag ved Siden af Birkedal, Lassen Knudsen¹ og i Nærheden af Enkedronningen. Saa skiltes vi, og nu vil jeg skilles fra Pennen; thi Klokken er 11; og Søvnens og Sengen vinker ad mig.

Kjøbenhavn d. 15/9, 1866.

Tirsdag Aften Kl. 7 samledes vi til fælles Spisning. Og da vi var blevne placeret; jeg overfor Handskemager Larsen² med Frue og en Del Frøkeners Fenger og ved Siden af Johansen³ og en anden ukjendt Frøken, udbragte Fenger Kongens Skaal. Svage Hurraraab hendøde snart. Hostrup fik derpaa Ordet under levende Bifaldsraab og Klap. »Det er godt, De klapper iforvejen, for bagefter vilde jeg nok ikke have faaet [Klap], men derimod er jeg vist paa, at den Mand, hvis Skaal jeg vil udbringe, skal faa Klap. Jeg troer, at Alle, der er kommen i Berøring med Grundtvig, har tidt ikke kunnet følge ham, men altid har de dog maattet sande Kolds Ord: Grundtvig har dog Ret«. Han pegede dernæst paa den Mærkelighed, at fulgte man Gr. i en Retning, var man enig med ham i alle — et stort

¹) Jens Lassen Knudsen (1819—1886), fra 1864 Sognepræst i Aggersborg.

²) Niels Frederik Larsen (1814—1881), Handskemager. Gift anden Gang (1859) med Ida Vilhelmine Storm, d. 1900.

³) I Følge privat Oplysning Hans Adolph Johansen, f. 1842 i Forballum, Student 1863, efter at være rejseret til teologisk Embeds-eksamen Missionær i Amerika (jf. V. Bloch og N. E. Øllgaard, Personalhist. Oplysninger om de af Ribe Katedralskole i det 19. Aarhundrede dimitterede Studenter, 1902, S. 72 f.).

Bevis for, at der er Enhed og Sammenhold i Grundtvigs System. Boisen (Stege) Enkedronningens Skaal, der saa tro deltog i vore Vennemøder. Brandt udbragte Søstrenes: den fri Kirke og Skoles, Skaal, hvilke saa skjønt vare mødtes ved dette Møde. P. Rørdam Barfods og Hustrues Skaal, hvis Sølvbryllup det var den Dag, i hvilken Anledning der blev samlet en Sum Penge til Barfod. Rørdam fremhævede med Varme og Eftertryk, at Kjærligheden skulde være det Enebestemmende til at slutte Ægteskabsbaandet, saaledes som Tilfældet var med Barfod. Barfod takkede for »de milde Gaver, kjærlige Smil og venlige Haandtryk, der fra Morgengry til Sol gik ned, vare strømmede ind til ham.« Man havde ikke kunnet forstaa, hvorledes han kom ud af det, og man havde sagt, han maatte være Frimurer; dette var forsaavidt sandt, som hans Venner altid havde muret for ham; han selv havde været fri. Christiani havde af en Udenforstaaende, da han gik udaf Porten i Vingaardsstræde, hørt: »De Hellige kan da ogsaa le.« Det lagde han sig paa Hjerte. Han udtalte sig mod Surmuleriet, og udbragte et Leve for den sande Glæde i Kirke og Skole. Carlsen mindede om, at da Grundtvigs Venner nu ogsaa var et politisk Parti, var det nødvendigt at have et politisk »Organ eller Blad«. Han vilde derfor opfordre dem til at udbrede Høgsbros¹, og udbragte til Slut en Skaal for Høgsbro, der havde gjort saa meget for den Sag. (P. Rørdam: De skal *selv holde* og faa Andre til at holde, det er Meningen; lægger vel Mærke dertil). Birkedal fik derpaa Ordet under levende Bifaldsraab og Klap. Han mindede om et Vers i Bjørnstjerne Bjørnsens »Arne«² om Haren, der hoppede lystig væk over Hegn og Gjærde, men saa pludselig stod ligeoverfor Ræven og udbrød: Ih, Gud bevares! Men naar nu Præsterne som *Haren* (umaadelig Latter!) var saa glade og sprang lystig med

¹) »Dansk Folketidende«, et demokratisk Oplysningsblad, som Høgsbro udgav fra 1865—1883.

²) Strofen findes ikke i »Arne«, men i »Synøve Solbakken«, 1857.

som sidst over i Ryslinge, saa skulde de ikke blive bange, naar Ræven stillede sig frem, og sige Gud bevares!, men saa skulde de staa ligesom han (med Hænderne i Buxerne og brystende sig) og sige Ih! Goddag! Du her! Lader os følges ad! »Jeg er ikke taktløs, jeg er jo bekjendt for at være særdeles taktfast, tilbørlig at veje mine Ord,« sagde han; »jeg vil derfor blot sige, at det kunde se skjønt ud, naar Pastor Boisen (Stege) og Biskop Martensen¹ kom Haand i Haand og besøgte mig i Ryslinge«. »Jeg vilde da falde min gode Ven Boisen om Halsen, og Biskop Martensen vilde jeg give et godt Smækkys.« Ja! naar Rævene herefter kommer og spør, hvad var det dog, Du talte om i Kapellet, hvorledes kan det dog forliges med Stillingen som kongelig Embedsmand, saa siger blot, mine Harer! (Latter! Klap!) —: »Kom med, der er saa rart derover, saa frit og frisk, saa det kan vi ikke lade være med.« Djærvhed hos den danske Præstestand leve! Ludvig Helveg talte om Birkedals Frimodighed. Saadan at staa med Hænderne i Buxerne og brystende sig, var slet ikke altid saa let overfor Rævene. (I det Samme vaklede Stolen, han stod paa); ja! og naar man saa endda selv havde et fast Stade! (Latter). Dernæst talte han om Vennemøderne og udbragte Fengers Skaal, der altid havde aabnet og sluttet dem. Melby talte over »Unge Gjenbyrds Liv i Norden« og udbragte et Leve for det. Cand. jur. Schørring² talte om Ingenting og Noget. Hvad var det, der puslede derude? Ingenting, og dog tidt Noget. Hvad var Barfod? Ingenting, og — dog Noget, ja Meget. Hvad levede han af? Ja han havde selv sagt, da han for 25 Aar siden giftede sig, og hans Venner mistrøstige havde spurgt, hvad han vilde leve af med Kone og mulige Børn: »Jeg lever af

¹) Hans Lassen Martensen (1808—1884), fra 1854 Biskop over Sjællands Stift. — Om Birkedals Forhold til Frits Boisen se Vilh. Birkedal, Personlige Oplevelser i et langt Liv I, 1890, S. 214 ff., til Martensen smst. S. 187 ff.

²) Caspar Peter Charles Schjørring (1831—1894), Borgmester, Politiker.

Ingenting, og det kan to ligesaa godt som én.« Vennemøderne gik det lignende til med. En Skaal for de vordende Vennemøder. Barfod var bleven blandet, sagde han, i to Skaaltaler; det undskyldte, at han to Gange tog Ordet. Han vilde henholde sig til den afsungne Sang¹: Mulmet sank . . . , og han vilde højt og lydelig takke Digteren, saasandt han var tilstede, mange Gange for de dejlige Ord paa sin og alle danske Ungersvendes Vegne, saasandt de havde Følelse i Livet. Han vilde udbringe hendes Skaal, »der kronede Manden til Stordaad, og der, naar Manden vendte hjem fra Kampen med Sejren ihænde, vandt Lavren om hans Tinding.« »Tre er Nordens Lande o. s. v. Den Kvinde, vi der høre beskreven, og som vi gjenkjende, leve.« L. Boisen (Vesterborg) fortalte, at Birkedal sidste Vennemøde havde truffet hans Kone, og da hun havde sagt, spurgte derom, at Boisen ikke var tilstede, sagt: »Saa er han ikke blandt Vennerne.« Nu vidste han nok, at Birkedal ikke mente det saa ilde, men han vilde dog nu erklære, at han var en af Vennerne, og det af de gamle fra J. C. Lindbergs² Tid, en Tid, da Grundtvig var anseet for en gal Mand, og Lindberg for en ond Mand, og de skulde stjæle sig til at høre og tale med dem. Havde det end tidt knebet for ham at følge med gennem alle Storme og Bølgegange, han var dog fulgt med til det Sidste, havde harmet sig over Birkedals Medfart, omfattede Birkedals Menighed med udelt Kjærlighed og haabede at følge med »Vennerne«, ligeindtil hvor alle Storme tie, og alle Bølger lægge sig. Birkedal leve! Brandt udbragte Modersmaalets Skaal, og Køster mindede til Slut om, at det var en Bonde-
mand, Jens Jørgensen³, der først havde fattet Planen til

¹) Mulmet sank, det svale, / over dagens lyst . . . , Sang af C. Hostrup til *Nordens kvinde*, Kristiania 1851. Optrykt i C. Hostrup, *Sange og Digte fra tredive Aar*, 1872.

²) Jacob Christian Lindberg (1797—1857), Præst.

³) Jens Jørgensen (-Bjerregaard) (1806—1876), Politiker, fra 1851 Ejer af Bjerregaard ved Horsens.

Vennemøderne. Forinden talte Pastor Lund¹ om Sønderjyderne og udbragte et Leve for dem. Det var Enden paa de 51 Taler el. 52 (Jeg havde oversprunget nogle i første Brev), og saa gik jeg hjem. Jeg sender nu hver en Lunds-knægt med Frue et Brev², et Portræt og en kjærlig Hilsen; dog være ogsaa alle andre danske og kjendte Folk i Byen hilsede. Meningen med Brevet er: (det skulde rigtignok være skrevet først) at *hele Indholdet* skal nydes af *Alle*, og Alt dernæst gjemmes i »min Moders«³ Gjemme og mig tilbageleveres, da det kan være morsomt længere hen i Tiden, naar jeg lever, at se, hvorledes *Indtrykket* af første Vennemøde paa *Tryk* har givet sig *Udtryk*. Gid det nu atter paa Jer maa gjøre Indtryk, saa er min Møje rigelig lønnet. Det er altsaa kun et Laan med Brevet, eller ialfald en Aktie, jeg vil have Renter af. Husker det vel! Jeg længes snart efter Nyt derovrefra, skriver snart. 11 Rd til Indskrivning, 5 Reol, 5 Paraply, Bøger 10, Joh: f. Bøger 6 Rd. o. s. v. har bragt Svindsel i mine Penge; sig Havedboerne det. Lad gode Venner læse dette, det kan de have godt af. — Studenterforeningen er rar, og Rasmus⁴ ogsaa!

Lundsmarks unge, hengivne Ven!

P. N. Petersen.

Klosterstræde, No. 24, 3die Sal,
paa Hjørnet af Skindergade.

¹) Rasmus Lund (1827—1889), fra 1864 Sognepræst i Jetsmark.

²) Jævnfør Indledningen.

³) Søsteren Ellen Maria Petersen (1834—1917), gift 1861 med Gaard-ejer i Lundsmark Klaus Moltesen Smidt, d. 1913 (jf. Indledningen).

⁴) Rasmus Nielsen (1809—1884), Professor i Filosofi ved Københavns Universitet.